

HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71
HOLLAND FESTIVAL '71

Schubert cyclus 3

Schubert cyclus 3

Het Nederlands Kamerkoor

dirigent: Felix de Nobel

solisten: Elly Ameling sopraan

Marianne Dieleman alt

Reinier Schweppe tenor

Otto Ottens bariton

Frans Schouten bariton

met medewerking van:

George van Renesse

Irwin Gage

Felix de Nobel piano

Ernö Steier

Maria Masin altviool

Bob Reuling

Nellie Duin cello

Anthony Woodrow contrabas

Franz Peter Schubert (1797-1828)

Psalm 92 (Lied für den Sabbath) voor bariton-solo en koor a cappella (1828)
Chor der Engel (aus Goethes Faust) voor koor a cappella (1816)

Liederen uit Goethes 'Faust'

Gretchen am Spinnrade (1814) (*sopraan*)

Szene im Dom (1814) (*sopraan, bariton en koor*)

Der König in Thule (1816) (*sopraan*)

Gretchens Bitte (1817) (*sopraan*)

Im Gegenwärtigen Vergangnes voor mannenkoor en piano (1821)

Gesang der Geister über den Wassern voor mannenkoor en strijkers (1821)

Ständchen voor alt-solo, vrouwenkoor en piano (1827)

Pauze

D 812 Sonate voor piano vierhandig in C gr. t. ('Grand Duo') (1824)

Allegro moderato

Andante

Scherzo (Allegro vivace) - Trio

Allegro vivace

Bij het programma

Psalm 92

Schuberts zetting van de 92ste Psalm dateert uit zijn laatste levensjaar. Zij werd geschreven voor de cantor van de Joodse Tempel in Wenen, Salomon Sulzer, en vormt de weerslag van diens streven naar een hervorming van het in de loop van de 18e eeuw sterk gedegeneerde Joodse tempelgezag. Bij het componeren van de originele Hebreeuwse tekst, een unicum bij Schubert, zal de cantor – voor wie uiteraard de bariton-solo in het midden-deel was bestemd – stellig hebben geadviseerd. Anderzijds lijkt het waarschijnlijk, dat ook Schubert zelf bekend was met het Joodse gezang, getuige de typische oostelijke afwisseling van soli en koor en de incidentele melismen, welke de overigens sober gehouden declamatie verlevendigen.

Faust fragmenten

Het jaar 1814 is in de Schubert-biografie een uiterst belangrijk jaar. Het betekent Schuberts eerste contact met het werk van Goethe, de dichter die hem tot de geniale scheppingen inspireerde, welke tezamen zijn beeld als componist voor altijd hebben bepaald. Men denke zich het lied-oeuvre van Schubert eens in zonder de ruim 70 Goethe-liederen, dwz. zonder 'Gretchen', 'Erlkönig', 'Heidenröslein', de Mignon- en Harfner-liederen (om slechts de allerbekendste te noemen) en de indruk van Goethes kolossale invloed op Schuberts creatieve ontwikkeling is duidelijk.

Faust I moet het eerste zijn geweest wat Schubert van hem onder ogen heeft gekregen. 'Gretchen am Spinnrade' is althans het eerste Goethe-lied, dat ons bekend is en tegelijk zijn eerste meesterwerk. Nauwelijks twee maanden later volgt de 'Szene im Dom', dat aanvankelijk met orkestbegeleiding lijkt

Felix de Nobel

Elly Ameling

ontworpen. De aanduiding 'Posaunen' in de eerste versie van de pianopartij zou hierop kunnen duiden. De begeleiding met orgel, zoals hedenavond zal plaatsvinden, is een vrijmoedige poging om Schuberts klank-ideaal van een andere zijde te benaderen. Vanuit muzikaal oogpunt lijkt dit stellig verantwoord, daarenboven kunnen argumenten worden geput uit de toespelingen op het orgelspel in de tekst. Opmerkelijk in deze scène zijn de recitatieven en de chromatisch getinte modulaties. Wat Schubert een leven lang als opera-componist vergeefs in het groot nastreefde gelukt hem hier in miniatuur: een moment van hoog-dramatische spanning, welhaast theatraal van allure. Eerst twee jaar later wordt Faust opnieuw voor Schubert actueel. In het voorjaar van 1816 ontstaan kort na elkaar de ballade 'Der König in Thule', hier opgevat als een simpel, volksliedachtig strofenlied, en het 'Chor der Engel', een koorwerk a cappella, dat andermaal Schuberts neiging naar het theater verraadt. In een scenische uitvoering van het toneelstuk lijkt de dramatische werking van deze koor-episode, zeker indien gezongen van achter het toneel, gegarandeerd.

Slordigheid van Schuberts erfgenamen is er oorzaak van geworden, dat het een half jaar later gecomponeerde 'Gretchen's Bitte' slechts als fragment is overgeleverd. Twaalf regels tekst ontbreken aan het einde, de thans gangbare en ook nu gebruikte afsluiting werd door een onbekende hand in de eerste druk toegevoegd. Niettemin vormt dit fragment, het laatste dat Schubert uit de Faust-tragedie componeerde, ook in deze gedaante een waardig pendant tot het eerste Gretchen-lied.

Koorliederen

Eveneens op Goethe-teksten zijn de twee mannenkoren 'Im Gegenwärtigen Vergangnes' en 'Gesang der Geister über den Wassern', beide uit hetzelfde jaar 1821. Het eerste is ontleend aan Goethes verzameling gedichten, verschenen onder de titel 'Westöstlicher Divan', waarvan Schubert eveneens de liederen 'Geheimes', 'Versunken' en de twee Suleika-gezangen componeerde. Van de later zo berucht geworden Liedertafelstijl staat dit koorwerk mijlenver verwijderd door de ingetogenheid, waarmee de diepzinnige sterk symbolische tekst in muziek is weergegeven. Het aantal

stemmen wordt in de loop van het werk tweemaal verdubbeld: na het unisono begin volgt een twee-stemmige episode welke uitmondt in een vierstemmig slot-gedeelte.

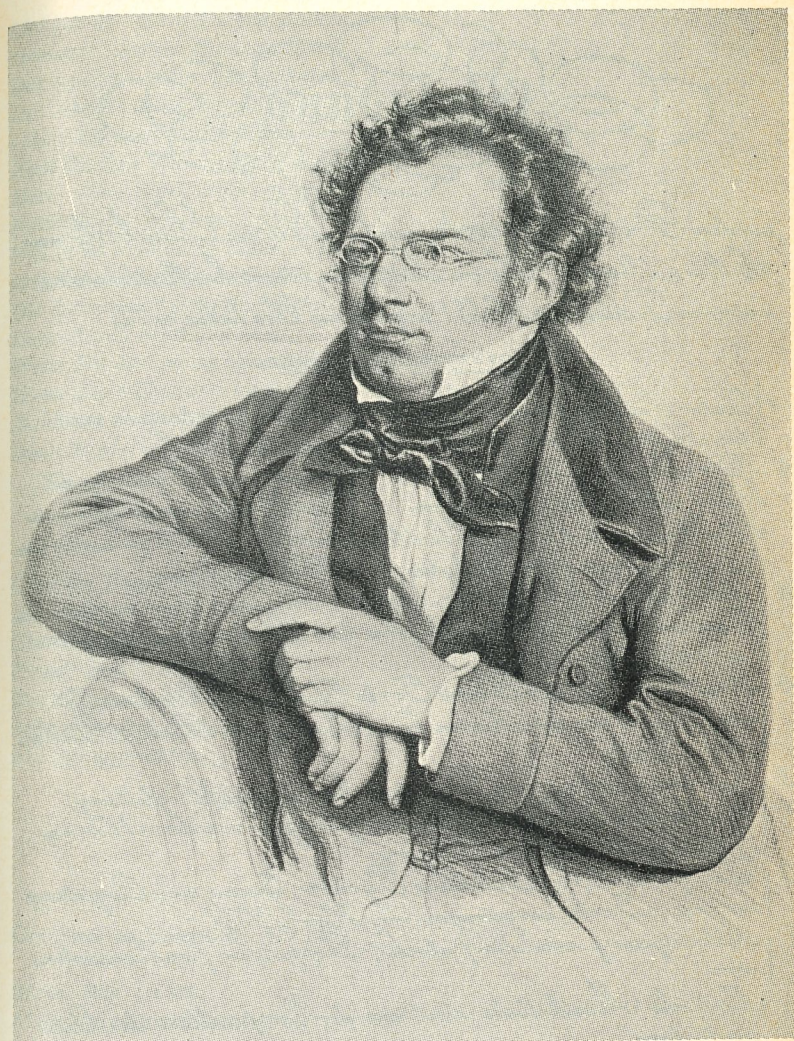
Het 'Gesang der Geister über den Wassern' is ons bij Schubert behalve als lied-fragment en in een tweetal versies voor gemengd koor a cappella bovenal bekend door de monumentale zetting voor mannenkoor en strijkkwintet. Goethe schreef dit gedicht onder de onmiddellijke indruk van de beroemde Straubbach-watervallen bij het Zwitserse Lauterbrunnen. Schuberts instrumentale begeleiding sluit op sommige plaatsen direct aan bij de natuurschildering van de dichter. Het donkere coloriet van de lage strijkers en het ontbreken van vrouwenstemmen verlenen het werk zijn hoogst eigenaardig en mysterieus klankkarakter.

Het 'Ständchen' weerklonk voor het eerst op 11 augustus 1827 als verjaardagssurprise voor een jonge bewonderaarster van Schuberts muziek, Louise Gosmar. De opdracht hiertoe was in het geheim gegeven door haar zanglerares Anna Fröhlich, die achtereenvolgens Grillparzer tot het schrijven van de tekst en Schubert tot het componeren ervan wist te bewegen. Typerend voor Schuberts verstrooidheid is wel, dat hij het werk eerst voor alt-solo en mannenkoor schreef om daarna pas tot de ontdekking te komen dat Anna's zangklasje, waarvoor het was bedoeld, slechts sopranen en alten telde. De anecdote wil voorts, dat de componist bij de officiële première enkele maanden later bij de Gesellschaft der Musikfreunde, eerst uit een naburig bier-huis moest worden meegetroond en na afloop tegenover Anna verklaarde dat het werkje hem achteraf nog best was meegevalen . . . .

Sonate in C voor piano vierhandig

Sedert haar verschijnen in 1838 onder de misleidende titel 'Grand Duo' is er gespeculeerd over de vermeende symfonische afkomst van deze sonate. Als eerste lanceerde Schumann de opvatting, dat het hier een klavier-uitreksel van een symfonie zou betreffen en zelfs het manuscript met Schuberts eigenhandige opschrift 'Sonate' vermocht hem niet tot andere gedachten te brengen. Zijn visie, neergelegd in een artikel in het 'Neue Zeitschrift für Musik, kreeg direct grote bijval, welke nog toenam toen enige tijd later de suggestie werd geopperd, dat deze symfonie wellicht de verloren geraakte 'Gasteiner' symfonie zou kunnen zijn. Zo men al op grond van het weinige dat over deze symfonie bekend is tot haar bestaan zou willen concluderen, dan nog blijft het vreemd, dat met de eerste schetsen van deze symfonie pas op zijn vroegst een jaar ná een in 1824 gemaakt compleet 'piano-uitreksel' werd begonnen. De doorslag geeft echter het overwegend pianistische karakter van het werk, waarop tot heden alle pogingen tot instrumentatie zijn stukgelopen. Ondanks de symfonische afmetingen blijft het werk, zowel naar interne structuur als instrumentale schrijfwijze, een klaviersonate 'pur sang' en als zodanig de briljante bekroning van Schuberts rijke bijdrage aan de vierhandige piano-literatuur.

H. J. van Royen

Franz Schubert

Einladung

zu dem Privat Concerte, welches Franz Schubert am
26. März, Abends 7 Uhr im Locale des österreichischen Musikvereins
unter den Tuchlauben N. 558 gegeben die Ehre haben würde

Vorkommende Stücke

- 1 | Erster Satz eines neuen Streich. Quartetts, vorgelesen von
den Herren Böhm, Holz, Weiß und Linke
  - 2 a) Der Kreuzerzug von Leitner } Gesänge mit Begleitung des
b) Die Sterne von demselben } Piano Forte vorgelesen von
c) Du Wandler o. d. Mond v. Seidl } Herrn Vogl & Co. pensionierten
d) Trarimont aus dem Aeschylus } Hofopernsänger
  - 3 | Singspiel von Grillparzer, Sopran Solo und Chör vorgelesen.
Fraulein Josephine Trichlitz und den Schülerinnen des Conservatoriums
  - 4 | Neues Trio für das Piano Forte, Violin und Violoncello
vorgelesen von den Herren Carl Maria von Bocklet, Böhm
und Linke
  - 5 | Auf dem Strome von Pellatal Gesang mit Begleitung
des Horns und Piano Forte vorgelesen von den Herren
Fitzel und Levy dem Jüngern
  - 6 | Die Allmacht, von Ladislaus Pyrker, Gesang mit Begleitung
des Piano Forte, vorgelesen von Herrn Vogl
  - 7 | Schloßgesang von Klopstock, Doppelchor für Männerstimmen.
- Sämmtliche Musikstücke sind von der Composition des Concertgebers

Eintrittskarten zu f 3 W. W. sind in den Kunsthandlungen
der Herren Haslinger, Diabelli und Seidersdorf zu
haben.

Psalm 92 (D 953)

N.B. Dit werk wordt in het hebreuws gezongen; de vertaling is van Moses Mendelssohn.

*Lieblieh ist's, dem Ew'gen danken,
Höchster! deinem Namen singen;
Des Morgens deine Güte rühmen,
Des Abends deine Vaternreue!
Unser Saitenspiel und Psalter
Zum Danken von der Harf' erweckt.
Herr! deine Werk ergötzen mich!
Fröhlich sing ich deine Taten!
Wie grosz sind deine Taten, Herr!
Wie tief die göttlichen Gedanken!
Die Unvernunft sieht dies nicht ein;
Undenkende begreifen nicht,
Wenn Frevler, gleich dem Grase grünen,
Wenn alle Uebeltäter blühen,
Damit sie ewig untergehn.
Denn du bist ewiglich erhaben, Gott!*

Chor der Engel (D 440)

*Christ ist erstanden!
Freude dem Sterblichen,
Den die verderblichen,
Schleichenden, erblichen
Mängel umwanden.*

Goethe

Gretchen am Spinnrade (D 118)

*Meine Ruh' ist hin,
Mein Herz ist schwer,
Ich finde sie nimmer
Und nimmermehr!*

*Wo ich ihn nicht hab',
Ist mir das Grab,
Die ganze Welt
Ist mir vergällt,*

*Mein armer Kopf
Ist mir verrückt,
Mein armer Sinn
Ist mir zerstückt.*

*Meine Ruh' ist hin,
Mein Herz ist schwer;
Ich finde sie nimmer
Und nimmermehr.*

*Nach ihm nur schau' ich
Zum Fenster hinaus,
Nach ihm nur geh' ich
Aus dem Haus.*

*Sein hoher Gang,
Sein' ed'le Gestalt,
Seines Mundes Lächeln,
Seiner Augen Gewalt,*

*Und seiner Rede
Zauberflusz,
Sein Händedruck,
Und ach, sein Kusz!*

*Meine Ruh' ist hin,
Mein Herz ist schwer;
Ich finde sie nimmer
Und nimmermehr.*

*Mein Busen drängt
Sich nach ihm hin.
Ach dürft' ich fassen
Und halten ihn,*

*Und küssen ihn,
So wie ich wollt',
An seinen Küssen
Vergehen sollt'.*

Goethe

Szene im Dom (D 126)

*(Amt, Orgel und Gesang. Gretchen unter vielem Volke.
Böser Geist hinter Gretchen.)*

Böser Geist. *Wie anders, Gretchen, war dir's,
Als du noch voll Unschuld
Hier zum Altar tratst,
Aus dem vergriff'nen Büchelchen
Gebete lalltest,
Halb Kinderspiele,
Halb Gott im Herzen,
Gretchen!
Wo steht dein Kopf?
In deinem Herzen
Welche Missetat?
Betst du für deiner Mutter Seele, die
Durch dich zur langen, langen Pein hinüberschlief?
Auf deiner Schwelle wessen Blut?*

*– Und unter deinem Herzen
Regt sich's nicht quillend schon,
Und ängstet dich und sich
Mit ahnungsvoller Gegenwart?*

Gretchen. *Weh! Weh!
Wär' ich der Gedanken los,
Die mir herüber und hinüber geh'n
Wider mich!*

Chor. *Dies irae, dies illa
Solvat saeculum in favilla¹⁾*

Böser Geist. *Grimm faszt dich!
Die Posaune tönt!
Die Gräber beben!
Und dein Herz,
Aus Aschenruh
Zu Flammenqualen
Wieder aufgeschreckt,
Bebt auf!*

Gretchen. *Wär' ich hier weg!
Mir ist, als ob die Orgel mir
Den Atem versetzte,
Gesang mein Herz
Im Tiefsten löste.*

Chor. *Judex ergo cum sedebit,
Quidquid latet adparebit,
Nil inultum remanebit. ²⁾*

Gretchen. *Mir wird so eng!
Die Mauerpfeiler
Befangen mich!
Das Gewölbe
Drängt mich! – Luft!*

Böser Geist. *Verbirg dich! Sünd' und Schande
Bleibt nicht verborgen.
Luft? Licht?
Wehe dir!*

Chor. *Quid sum miser tunc dicturus?*

Quem patronem rogaturus?

Cum vix justus sit securus. ³⁾

Böser Geist. *Ihr Antlitz wenden*

Verklärte von dir ab.

Die Hände dir zu reichen,

Schauert's den Reinen.

Weh!

Chor. *Quid sum miser tunc dicturus?*

Quem patronum rogaturus?

Goethe

1) *Der Tag des Zornes,
jener Tag löst unser Zeitalter auf in Asche.*

2) *Wenn der Richter auf seinem Richterstuhl sitzen wird,
wird offenbar werden, was verborgen ist,
und nichts wird ohne Vergeltung bleiben.*

3) *Was soll ich Elender dann sagen?
Wen als Fürsprecher anflehen?
Da doch nicht einmal der Gerechte sicher ist.*

Der König in Thule (D 367)

*Es war ein König in Thule
Gar treu bis an das Grab,
Dem sterbend seine Buhle
Einen gold'nen Becher gab.*

*Es ging ihm nichts darüber,
Er leert' ihn jeden Schmaus;
Die Augen gingen ihm über,
So oft er trank daraus.*

*Und als er kam zu sterben,
Zählt' er seine Städt' im Reich,
Gönnt' alles seinem Erben,
Den Becher nicht zugleich.*

*Er saß beim Königsmahle,
Die Ritter um ihn her,
Auf hohem Vätersaale,
Dort auf dem Schlosz am Meer.*

*Dort stand der alte Zecher,
Trank letzte Lebensglut,
Und warf den heil'gen Becher
Hinunter in die Flut.*

*Er sah ihn stürzen, trinken
Und sinken tief in's Meer,
Die Augen täten ihm sinken,
Trank nie einen Tropfen mehr.*

Goethe

Gretchens Bitte (D564)

*Ach neige,
Du Schmerzenreiche,
Dein Antlitz gnädig meiner Not!*

*Das Schwert im Herzen,
Mit tausend Schmerzen
Blickst auf zu deines Sohnes Tod.*

*Zum Vater blickst du,
Und Seufzer schickst du
Hinauf um sein' und deine Not.*

*Wer fühlet,
Wie wühlet
Der Schmerz mir im Gebein?
Was mein armes Herz hier banget,
Was er zittert, was verlanget,
Weiszt nur du, nur du allein!*

*Wohin ich immer gehe,
Wie weh, wie weh, wie wehe
Wird wir im Busen hier!
Ich bin, ach, kaum alleine,
Ich wein', ich wein', ich weine,
Das Herz zerbricht in mir.*

Goethe

Im Gegenwärtigen Vergangnes (D 760)

*Ros' und Lilie morgentaulich
Blüht im Garten meiner Nähe;
Hinten an, bebuscht und traulich,
Steigt der Felsen in die Höhe;
Und mit hohem Wald umzogen
Und mit Ritterschloz gekrönet,
Lenkt sich hin des Gipfels Bogen,
Bis er sich dem Tal versöhnet.*

*Und da duftets wie vor alters,
Da wir noch von Liebe litten
Und die Saiten meines Psalters
Mit dem Morgenstrahl sich stritten;
Wo das Jagdlied aus den Büschen
Fülle runden Tons enthauchte,
Anzufeuern, zu erfrischen,
Wie's der Busen wollt' und brauchte.*

*Nun die Wälder ewig sprossen,
So ermutigt euch mit diesen,
Was ihr sonst für euch genossen,
Läsz in andern sich genießen.
Niemand wird uns dann beschreien,
Dasz wir's uns alleine gönnen!
Nun in allen Lebensreihen
Müset ihr genießen können.*

*Und mit diesem Lied und Wendung
Sind wir wieder bei Hafisen,
Denn es ziemt des Tags Vollendung
Mit Genieszern zu genießen.*

Goethe

Gesang der Geister über den Wassern (D 714)

*Des Menschen Seele
Gleicht dem Wasser:
Von Himmel kommt es,
Zum Himmel steigt es,
Und wieder nieder
Zur Erde muss es,
Ewig wechselnd.*

*Strömt von der hohen,
Steilen Felswand
Der reine Strahl,
Dann stäubt er lieblich
In Wolkenwellen
Zum glatten Fels,
Und leicht empfangen
Wallt er verschleiernd,
Leisrauschend
Zur Tiefe nieder.*

*Ragen Klippen
Dem Sturz entgegen,
Schäumt er unmutig
Stufenweise
Zum Abgrund.*

*Im flachen Bette
Schleicht er das Wiesental hin,
Und in dem glatten See
Weiden ihr Antlitz
Alle Gestirne.*

*Wind is der Welle
Lieblicher Buhle;
Wind mischt vom Grund aus
Schäumende Wellen.*

*Seele des Menschen,
Wie gleichst du dem Wasser,
Schicksal des Menschen,
Wie gleichst du dem Wind!*

Goethe

Ständchen (D 921)

*Zögernd leise
In des Dunkels nächt'ger Stille
Sind wir hier,
Und den Finger sanft gekrümmt,
Leise pochen wir
An des Liebchens Kammerthür,
Doch nun steigend, schwellend, hebend,
Mit vereinter Stimme laut
Rufen aus wir hoch vertraut:
Schlaf du nicht,
Wenn der Neigung Stimme spricht.*

*Sucht ein Weiser nah und ferne
Menschen einst mit der Laterne.
Wie viel seltner dann als Gold
Menschen uns geneigt und hold,
Drum wenn Freundschaft, Liebe spricht
Schlaf du nicht,
Freundin, Liebchen,
Schlaf du nicht.*

*Aber was in allen Reichen
Wär' dem Schlummer zu vergleichen?
Drum statt Worten und statt Gaben
Sollst du nun auch Ruhe haben,
Noch ein Grüsschen, noch ein Wort.
Es verstummt die frohe Weise.
Leise schleichen wir uns wieder fort.*

Grillparzer

Holland Festival 1971

Eduard van Beinum stichting

Gratis concerten op 'Queekhoven' te Breukelen

- 15 juni, 14.30 uur Claude Helffer, piano
Werken van Berg, Boulez, Serocki, Messiaen
- 20 juni, 14.30 uur Mary Lindsey, sopraan
Felix de Nobel, piano
Werken van Berg, Nono, Strawinsky, Ravel,
Dallapiccola
Lotte Lenya is uitgenodigd voor een causerie
- 22 juni, 14.30 uur Gaudeamus Strijkkwartet
Werken van Berg, Marco, Lutoslawski
- 23 juni, 14.30 uur Lode Devos, tenor
P. Bartholomé, piano
Werken van Hindemith, Schönberg, Poulenc, Bartok,
Krenek
- 24 juni, 14.30 uur Siegfried Palm, cello
Werken van Hindemith, Penderecki
- 28 juni, 14.30 uur Ardito blaaskwintet
Werken van Escher, Stockhausen, Bruynel
- 30 juni, 14.30 uur Ursula en Heinz Holliger, harp en hobo,
A. Nicolet, fluit, J. Wyttenbach, piano
Werken van Milhaud, Zimmermann, Wyttenbach
- 1 juli, 14.30 uur Zie 30 juni.
Werken van Boulez, Berio, Takemitsu, Holliger en
Huber
- 2 juli, 14.30 uur Walter Boeykens, klarinet
Tan Crone, piano
Werken van Lutoslawski, Berg, Laporte
- 5 juli, 14.30 uur Alfons en Aloys Kontarsky, piano's
Werken van Strawinsky, Brown, Zimmermann
- 6 juli, 14.30 uur Slagwerkgroep Amsterdam
*Dit concert vindt niet plaats op 'Queekhoven' maar in
de Spiegelzaal van het Concertgebouw te Amsterdam.*
Werken van Kasimir, Serocki en Ohana.

Inlichtingen voor gratis plaatsen bij:

Cisca-Uitkrant, Stadsschouwburg Amsterdam, tel. 020-229011 of
229012, 'Queekhoven', Breukelen, 03462-1562